

academische school
signum ondernemend in onderwijs

**Praktijkgericht
onderzoek**
in de academische school

INHOUD

Inleiding

1	Het doel van praktijkgericht onderzoek	6
2	Een antwoord op vragen in de praktijk	8
3	Onderzoek door professionals	12
4	Onderzoek doe je in je eigen praktijk	13
5	Praktijkgericht onderzoek doen	14
6	Het vervolg op onderzoek	25
	Literatuur	26
	Colofon	27

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INLEIDING

‘Hoe de leerkracht het onderwijs op de juiste maat snijdt voor de individuele leerling.’¹

Het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek is één van de drie pijlers van de academische school. Naast opleiden in school en onderwijsinnovatie zorgt praktijkgericht onderzoek voor een nieuw element: het vergroten en verdiepen van kennis. De afgelopen jaren hebben verschillende groepen leerkrachten en studenten van enkele basisscholen van schoolbestuur Signum onderzoek gedaan in hun eigen beroepspraktijk.

Gebruikmakend van hun ervaringen geven we in deze brochure een beeld van praktijkgericht onderzoek dat leerkrachten, maar ook pedagogisch medewerkers kunnen uitvoeren. Professionals op de werkvloer kunnen onderzoek doen, gericht op vragen uit de eigen praktijk of zelfs op het eigen handelen.

Leerkrachten en pedagogisch medewerkers hebben goed beschouwd maar één opdracht: er wordt van hen verwacht dat zij zorgen dat ieder kind krijgt wat het nodig heeft om zich goed te ontwikkelen. Dit vraagt een kritische kijk op de eigen beroepsuitoefening. En bereidheid na te denken over en te werken aan goed onderwijs en een goede opvoeding. Een onderzoekende houding is hiervoor nodig. Dat betekent dat leerkrachten en pedagogisch medewerkers zich tijdens hun beroepsuitoefening steeds opnieuw de vraag stellen of dat wat ze doen het beste is voor de kinderen. Onderzoek kan een middel zijn om deze vraag te beantwoorden. Een goede leraar of opvoeder onderzoekt niet alleen zelf, maar neemt ook kennis van relevant en actueel onderzoek dat door anderen is verricht. Daarnaast levert hij ook een bijdrage aan de ontwikkeling van het onderwijs.²

De afgelopen twee jaar hebben onderzoeksgroepen op de basisscholen 't Schrijverke, Wittering.nl en Het Palet onderzoek gedaan om het onderwijs te verbeteren. Soms betrof dit rechtstreeks het onderwijs zelf, bijvoorbeeld de rol van de leerkracht in het spel met kinderen. In andere gevallen stond het onderzoek iets verder af van het primaire proces, bijvoorbeeld het collectief leren van het team. Echter, de implementatie van de aanbevelingen naar aanleiding van deze onderzoeken zorgt voor het blijvend leren van iedere leraar en een continue verbetering van het onderwijs.

De aan de werkvloer gerelateerde onderzoeksvragen die ontstonden, werden gespiegeld aan de innovatieve agenda van de school. Past dit onderzoek bij de ontwikkeling van onze school? Past dit onderzoek bij de onderzoeksagenda van de school?

Uiteindelijk komt praktijkgericht onderzoek ten goede aan de kwaliteit van het onderwijs.

¹ Diekstra, R. F.W. (2003). *De grondwet van de opvoeding*. Karakter, Uithoorn

² T. Kallenberg, B. Koster, J. Onstenk en W. Scheepma (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, ThiemeMeulenhoff, Utrecht

HET DOEL VAN PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK

Hij die durft te onderwijzen mag nooit ophouden met leren.³

Op één van de academische basisscholen start een onderzoeksgroep. Deze onderzoeksgroep bestaat uit twee leerkrachten en twee Pabo-studenten. Een Pabo-docent is de vaste begeleider van de onderzoeksgroep.

De school werkt volgens de visie van ontwikkelingsgericht onderwijs, waarin veel waarde wordt gehecht aan spel als leidende activiteit voor de kinderen. In de brainstormfase van het onderzoek valt al snel op dat het onderwerp 'spel van de kinderen' steeds weer terugkomt. In het schoolplan heeft het item 'kwaliteit van het spel van de kinderen verbeteren' een grote prioriteit. De onderzoeksgroep besluit zich te buigen over de vraag welke vorm van begeleiding tijdens het spel van de kinderen goede kansen biedt voor het stimuleren van de kwaliteit van de spelhandelingen van de kinderen.

De leerkrachten vragen zich af welke rol leerkrachten het beste in kunnen nemen in het spel van de kinderen. Ieder lid van de onderzoeksgroep zoekt en leest literatuur over spel en spelontwikkeling. Een groepslid ontdekt dat lector Dorian de Haan een onderzoek heeft gedaan, met vrijwel dezelfde vraag als de onderzoeksgroep zich heeft gesteld. De onderzoeksvraag is: "Welke vorm van begeleiding tijdens rollenspel biedt goede kansen voor het stimuleren van de kwaliteit van de spelhandelingen van de kinderen?"

Een resultaat van het onderzoek van De Haan is dat er verschillende rollen zijn beschreven die de leerkracht in kan nemen in het spel van de kinderen. De onderzoeksgroep maakt een overzicht van de definities van de spelhandelingen van de kinderen. Daardoor ontstaat een kijkwijzer waarmee geobserveerd kan worden. De twee leerkrachten die lid zijn van de onderzoeksgroep laten zich filmen terwijl zij het spel van de kinderen begeleiden. De opnames worden door de onderzoeksgroep geobserveerd. Aan de hand van de kijkwijzer wordt vastgesteld op welk moment de leerkracht welke rol speelt. Bovendien wordt gekeken wat het effect van deze rol is op de betrokkenheid van de kinderen. Door deze observaties wordt de kijkwijzer verder uitgebreid, omdat er meer opvallende kenmerken per rol kunnen worden aangewezen. Bovendien merken de leerkrachten en de studenten dat zij steeds meer een gezamenlijk beeld krijgen van iedere rol.

Aan het eind van het schooljaar wordt het onderzoek afgesloten. Er ligt nu een uitgebreide kijkwijzer waarmee ook collega's kunnen herkennen wat de verschillende rollen van een leerkracht zijn in het spel met de kinderen.

In het daaropvolgende schooljaar wordt een nieuwe onderzoeksgroep samengesteld die actieonderzoek gaat doen als vervolg op het eerdere onderzoek. Aan de hand van de kijkwijzer observeren leerkrachten zichzelf en proberen zo hun eigen handelen in het spel van de kinderen te verbeteren. Op deze manier kan de kwaliteit van de spelhandelingen van de kinderen verhoogd worden. Bovendien wordt de kijkwijzer verder getest en verbeterd zodat er een observatie-instrument ontstaat.

Onderzoek door leerkrachten of pedagogische medewerkers is praktijkgericht. Dit onderzoek richt zich op het verbeteren of vernieuwen van de beroepspraktijk. Men ontwikkelt kennis om in de praktijk te gebruiken. Het startpunt van het onderzoek zal dan ook in die beroepspraktijk liggen. Met andere woorden: praktijkgericht onderzoek begint met een vraag van een professional, met een ervaren verschil tussen hoe het in de praktijk gaat en hoe het zou moeten gaan, met een ervaren probleem. Kort gezegd wil praktijkgericht onderzoek concrete vragen uit de praktijk beantwoorden.

Dat is een verschil met fundamenteel onderzoek waar vooral theoretische problemen en de theoretische nieuwsgierigheid van de onderzoeker aanleiding is voor onderzoek.

Praktijkgericht onderzoek kan gericht zijn op het beantwoorden van een concrete vraag in een specifieke context. Een leerkracht kan bijvoorbeeld praktijkgericht onderzoek doen naar de fouten die de leerlingen in zijn klas maken bij het spellen. Praktijkgericht onderzoek kan ook breder van strekking zijn. Het doel is dan via

onderzoek antwoorden te vinden op vragen die ook in de praktijk van andere leerkrachten of pedagogisch medewerkers spelen. Bijvoorbeeld, een leerkracht of een groepje leerkrachten ontwikkelt een manier om fouten die leerlingen maken bij het spellen, op een handige wijze te registreren en te onderzoeken of die aanpak goed werkt op verschillende scholen. Het kan ook zijn dat de leerkracht of een groepje leerkrachten de eigen manier van onderwijs geven in spelling onderzoekt. Met als resultaat dat er bijvoorbeeld ontdekt wordt dat in het aanbod te weinig aandacht is geweest voor bepaalde foutencategorieën in spelling. Op grond hiervan wordt het eigen onderwijs uitgebreid en aangepast.

³ Richard Henry Dann

2 EEN ANTWOORD OP VRAGEN UIT DE PRAKTIJK

Waarom zou een leerkracht of pedagogisch medewerker onderzoek doen?

De vraag: 'Waarom zou een leerkracht of pedagogisch medewerker onderzoek doen?' beantwoorden we met drie voorbeelden:

- 1 de professional verbetert eigen handelen in de praktijk;
- 2 de professional draagt bij aan de verbetering van de organisatie;
- 3 het onderzoek draagt bij aan de verbetering van de kwaliteit van de beroepsgroep.

Verbeteren van eigen handelen in de praktijk

Van leerkrachten en pedagogisch medewerkers wordt professioneel gedrag verwacht in kennis, vaardigheden en attitude. Een onderzoekende houding hoort bij een professional.

Een leerkracht of pedagogisch medewerker die onderzoek doet, werkt aan zijn of haar professionaliteit. Bijvoorbeeld door het doen van actieonderzoek (zie hoofdstuk 5) om het eigen handelen te verbeteren. Een voorbeeld hiervan is een leerkracht van groep 4 die ontdekt dat 'het automatiseren van sommen tot 10' niet zo goed gaat als hij gedacht had. Er volgt een actieonderzoek, waarbij de leerkracht enkele verbeteracties in zijn manier van onderwijs geven uitprobeert en evalueert.

In een beroepspraktijk komen verschillende situaties voor die vragen oproepen. Deze vragen zijn nog niet omgezet in onderzoeksvragen. We geven een aantal voorbeelden van vragen waar professionals mee geconfronteerd worden:

Je hebt voor het eerst een combinatieklas. Het valt je zwaar. Vooral de tijdsplanning is lastig. Soms komt één groep aandacht tekort, omdat je lang bij de andere groep bent gebleven. Je wilt er graag voor zorgen dat beide groepen voldoende aandacht krijgen en dat alle kinderen de kans hebben om veel te leren.

In je groep zit een meisje dat heel stil is. Ze speelt niet met anderen en het komt regelmatig voor dat ze blijft huilen, nadat ze is binnengebracht door één van haar ouders. Je wilt graag weten hoe het komt dat zij zich zo gedraagt. Misschien is er iets dat je kunt veranderen, zodat ook dit meisje actief deel uit gaat maken van de groep. Is er iets in je eigen handelen dat je kunt verbeteren?

Er zijn veel situaties te noemen. Sommige vragen kunnen snel opgelost worden, bijvoorbeeld door collegiaal advies. In andere gevallen ligt het antwoord niet voor de hand en is onderzoek nodig dat tot een duurzame oplossing leidt. De vraag moet dan vertaald worden in een onderzoeksvraag (zie hoofdstuk 5). Onderzoek draagt dan bij aan de kwaliteit van het eigen handelen en/of aan de kwaliteit van het onderwijs of de opvoeding binnen de eigen school of kinderopvang/peuterspeelzaal, omdat je op een systematische wijze gegevens verzamelt en tot antwoorden komt op een vraag.

Bovenstaand onderzoek wint aan kracht als de professional samenwerkt met collega's. Collega's die samen onderzoeken, leren samen en kunnen echt iets betekenen voor het onderwijs op hun school.

Een onderzoeksgroep op een basisschool heeft als taak te onderzoeken hoe je als leerkracht op een goede manier een ontwikkelingsgericht gesprek voert met een kind. Dit ontwikkelingsgericht gesprek vindt plaats aan de hand van een tekening die het kind eerder heeft gemaakt. Het onderzoek splitst zich in drie delen:

- onderzoeken hoe een kindertekening vooraf door de leerkracht aan de hand van een aantal punten geanalyseerd kan worden;
- onderzoeken hoe de opdracht voor de tekening geformuleerd moet worden, afgestemd op ieder leeftijdsniveau;
- onderzoeken hoe een ontwikkelingsgericht gesprek gevoerd moet worden.

De onderzoeksgroep wordt in drieën gesplitst om elk deel afzonderlijk te kunnen onderzoeken. Daarna worden alle resultaten samengevoegd in een oefensituatie waarin een leerkracht met enkele kinderen een ontwikkelingsgericht gesprek voert.

De professional verbetert de organisatie

Basisscholen zijn bewust bezig met het ontwikkelen van het eigen onderwijs. Ook de kinderopvang en peuterspeelzaal hebben veel aandacht voor het leveren van kwaliteit in de dienstverlening. Onderzoek doen kan hieraan een goede bijdrage leveren.

De professional kan individueel onderzoek doen dat te maken heeft met de organisatie van de instelling. Dit onderzoek kan ook door een onderzoeksgroep van professionals gedaan worden.

Voorbeelden van onderzoek die de kwaliteit van de organisatie verbeteren:

Een managementteam wil een goede selectie kunnen maken uit sollicitanten naar de vacatures voor leerkracht. Eén van de resultaten van het onderzoek naar het werkvloerleren van het team, is een overzicht waarin de verwachtingen die het team heeft van nieuwe collega's worden geformuleerd. Dit overzicht wordt voortaan gebruikt tijdens de sollicitatieprocedure. Het managementteam kan zo duidelijk maken aan de sollicitanten wat er verwacht wordt van nieuwe leerkrachten. Sollicitanten kunnen aan de hand van deze verwachtingen beter inschatten of ze de juiste persoon zijn voor de vervulling van de vacature.

Een ander managementteam heeft zichzelf als doel gesteld om als school meer adaptief te werken dan tot nu toe gedaan wordt. Misschien is er zelfs in de toekomst wel sprake van inclusief onderwijs op de school. Onderzocht wordt welke opvattingen de leerkrachten hebben over inclusief onderwijs. Daarnaast wordt onderzocht wat de mening van de leerkrachten is over de mate waarin het onderwijs op school al voldoet aan de criteria voor inclusief onderwijs. Aan de hand daarvan worden enkele criteria de komende jaren aandachtspunt in het schoolbeleid.

Kwaliteit van de beroepsgroep

Er zijn onderzoeken die een bijdrage leveren aan de kwaliteit van de beroepsgroep. Dit zijn onderzoeken die misschien in eerste instantie gericht zijn op de eigen organisatie, maar die resultaten opleveren die ook voor andere scholen, kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang of peuterspeelzalen bruikbaar zijn.

Onderzoeken die bruikbaar zijn voor andere organisaties, zijn bijvoorbeeld:

Een onderzoeksgroep op een basisschool heeft een onderzoek gedaan naar de rollen die de leerkracht aan kan nemen tijdens het spel met kinderen. De groep heeft de kenmerken van de rollen vastgelegd waardoor de rollen te herkennen zijn tijdens observaties. Nu de rollen te herkennen zijn, kan onderzocht worden welk rendement een rol in welke situatie oplevert voor de kwaliteit van het spel van de kinderen. Andere scholen, maar ook kinderopvangorganisaties kunnen gebruikmaken van de onderzoeksresultaten.

Een team dat onderzocht hoe het collectief leren bevorderd kan worden binnen het team, heeft de voorwaarden op papier gezet waar de werkvloer aan moet voldoen om collectief te kunnen leren. Dit is bruikbare informatie voor kinderopvangorganisaties en andere scholen.

3 ONDERZOEK DOOR PROFESSIONALS

Onderzoekend ingesteld, kundig en praktisch.

Praktijkgericht onderzoek in de academische basisschool kan worden gedaan door verschillende personen. Leerkrachten en pedagogisch medewerkers kunnen onderzoek doen. Het kan ook zijn dat de schoolleiding een onderzoek doet. Vaak zijn er Pabo-studenten die onderzoek doen of die participeren in onderzoek van collega's of schoolleiding. Op deze manier wordt 'opleiden in de school' verrijkt met leren onderzoek te doen.

Een leerkracht, pedagogisch medewerker of Pabo-student die praktijkgericht onderzoek doet, moet aan een aantal eisen voldoen. Hij of zij:

- heeft een onderzoekende houding (*attitude*):
 - is kritisch, onderzoekend naar het eigen handelen en de gang van zaken in de groep en op school;
 - kan reflecteren op de eigen beroepspraktijk;
 - stelt vragen die de input kunnen zijn voor onderzoek en maakt daarbij onderscheid tussen de directe praktijkvraag en de eventuele onderzoeksvraag;
- bezit voldoende kennis en vaardigheden om mee te werken aan een dergelijk onderzoek;
 - weet wat het uitvoeren van onderzoek inhoudt;
 - werkt met collega's en studenten samen in een onderzoeksgroep, aangestuurd door een onderzoeksleider;
- kan onderzoek (zelfstandig) uitvoeren.

Dat wil overigens niet zeggen dat leerkrachten álles moeten doen. Als een academische school onderzoek uitvoert in relatie naar onderwijsinnovatie en opleiding van studenten, dan kan gedacht worden aan leerkrachten op masterniveau die het onderzoek aansturen in samenwerking met de opleiding. Of de instelling heeft een kennispartner die het onderzoek aanstuurt. Een kennispartner is bijvoorbeeld een hogeschool of een universiteit. Deskundigen binnen zo'n kennisinstelling kunnen actief deelnemen aan het onderzoek of dienen als kennisbron. Bijvoorbeeld, het onderzoek van lector Dorian de Haan dat als basis en kennisbron diende voor het in hoofdstuk 1 genoemde onderzoek. Het kan ook zijn dat een deskundige uit een kennisinstelling een onderzoeksgroep van leerkrachten begeleidt tijdens het onderzoeksproces. De onderzoeksgroepen van de academische basisschool worden begeleid door een Pabo-docent. Sommige leerkrachten volgen een opleiding waarbij onderzoek uitgevoerd moet worden. Denk aan de master Leren en innoveren die een vervolg biedt op de Pabo-opleiding. Afgestudeerden aan zo'n masteropleiding kunnen zelfstandig onderzoek uitvoeren binnen de eigen instelling.

4 ONDERZOEK DOE JE IN JE EIGEN PRAKTIJK

Waar anders?

Als een leerkracht of pedagogisch medewerker onderzoek doet, zal dat waarschijnlijk gebeuren tijdens de dagelijkse werkzaamheden. De professional heeft een vraag over het eigen handelen en zal deze vraag willen beantwoorden. Het onderzoek wordt in dat geval uitgevoerd in de situatie waarin dat eigen handelen plaatsvindt. Dat kan bijvoorbeeld in de eigen groep zijn, waar men de leiding over heeft. Juist omdat het onderzoek plaatsvindt in de situatie die aanleiding is tot onderzoek, is de kans groter dat er ook een daadwerkelijke verbetering van het eigen handelen optreedt.

Onderzoek dat gericht is op de verbetering van de organisatie, vindt plaats in de instelling. Er worden bijvoorbeeld interviews gehouden met collega's, ouders of kinderen. Ook hier geldt: het gebeurt in de eigen praktijk.

Het doen van onderzoek kost tijd. Deze tijd moet in de organisatie beschikbaar worden gemaakt. Er moet vaak worden samengewerkt. Het is daarom van belang dat de onderzoekers zelf ook tijd vrij kunnen en willen maken.

5 PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK DOEN

Als je aan het spel Onderzoek meedoet, dan accepteer je vanzelfsprekend ook de spelregels.⁴

Onderzoek is gebonden aan een aantal stappen dat op de juiste manier doorlopen moet worden. We leggen uit hoe dit gaat, aan de hand van een voorbeeld.

Op de school die we beschrijven, wil de schoolleiding op termijn naar 'inclusief onderwijs' of 'onderwijs op maat', maar weet nog niet welke ontwikkelpunten daarbij prioriteit moeten krijgen. Er wordt een onderzoeksgroep geformeerd die bestaat uit twee leerkrachten en twee Pabo-studenten. Zij worden begeleid door een Pabo-docent. De groep begint met het voorbereiden van een onderzoek. Als eerste wordt vastgesteld waar het onderzoek zich precies op gaat richten. Dit noemen we de focus van het onderzoek.

De focus van het onderzoek

In gesprekken van de onderzoeksgroep onderling en met de overige teamleden en de schoolleiding wordt duidelijk dat leerkrachten niet altijd hetzelfde denken over inclusief onderwijs en over de mate waarin dat op school gerealiseerd is. De focus van het onderzoek wordt dan het team van leerkrachten.

Het doel van het onderzoek wordt het vaststellen van de opvattingen van leerkrachten over 'inclusief onderwijs'. Bovendien wil men onderzoeken wat de mening van de leerkrachten is over de mate waarin er nu op school 'onderwijs op maat' wordt gegeven. Aan de hand van die opvattingen kan de schoolleiding besluiten welk beleid zij gaat voeren in de komende jaren om 'inclusief onderwijs' of 'onderwijs op maat' te gaan leveren.

Het vaststellen van de focus van het onderzoek kost tijd. Vaak gebeurt dit in overleg en samenspraak met collega's, schoolleiding of andere betrokkenen. Het is belangrijk dat voor alle betrokkenen helder en duidelijk is welk doel van het onderzoek wordt vastgesteld. En dat de verwachte opbrengst van het onderzoek dus voor iedereen duidelijk is.

De onderzoeksvragen

Nu de focus van het onderzoek helder is, formuleert de onderzoeksgroep de onderzoeksvraag. De uiteindelijke vraag wordt: "Op welke punten kunnen we ons onderwijs ontwikkelen, zodat we in de toekomst inclusief onderwijs kunnen geven?"

Deelvragen hierbij zijn:

- Wat zijn de kenmerken van 'inclusief onderwijs'?
- In welke mate komen de opvattingen van de leerkrachten over 'inclusief onderwijs' overeen met die kenmerken?
- Wat is de mening van de leerkrachten over de mate waarin op deze school al voldaan is aan die kenmerken?

De onderzoeksvraag of -vragen, moeten voldoen aan een aantal criteria. De vraag moet helder en specifiek zijn. Bovendien moet de vraag te beantwoorden zijn binnen de gestelde termijn van het onderzoek, en door deze onderzoekers. Daarnaast moet de vraag ook relevant zijn voor de praktijk. Als er meer vragen zijn, moeten ze samenhang vertonen. Soms zijn er zoveel onderzoeksvragen geformuleerd dat een selectie moet worden gemaakt. Dit kan gebeuren als het tijdsbestek waarin het onderzoek plaatsvindt te kort is om alles te onderzoeken. Dan moet er een keuze gemaakt worden.

Theorie

Aan de hand van de focus en de onderzoeksvraag wordt gezocht naar literatuur. De onderzoeksgroep heeft een aantal begrippen geselecteerd voorafgaand aan het literatuuronderzoek. Deze begrippen zijn: 'inclusief', 'onderwijs op maat', 'inclusief onderwijs' en 'uitgaan van verschillen'. De begrippen zijn gedefinieerd en zijn gebruikt als zoektermen in de digitale zoeksystemen. De theorie die gezocht wordt, moet van recente datum zijn. Maar belangrijker is nog dat de literatuur betrouwbaar en wetenschappelijk verantwoord is.

De onderzoeksgroep vindt veel literatuur aan de hand van de zoektermen. Men besluit, gezien de hoeveelheid, de literatuur te beperken. Men leest de meest recente literatuur op dit gebied. Aan de hand van de literatuur wordt een lijst met kenmerken opgesteld waaraan 'onderwijs op maat' voldoet. Eén van de leerkrachten volgt in de tussentijd een cursus Inclusief onderwijs. In zijn cursus wordt een volledige, gestandaardiseerde vragenlijst

voor leerkrachten gepresenteerd. Deze vragenlijst is al vele malen getest, in onderzoeken gebruikt en bijgesteld. De onderzoeksgroep is zeer geïnteresseerd. Men vergelijkt de bestaande vragenlijst over 'inclusief onderwijs' met de eigen lijst met kenmerken voor 'onderwijs op maat'. Bijna alle kenmerken van de eigen lijst zijn terug te vinden in de bestaande vragenlijst. Men besluit om de vragenlijst over 'inclusief onderwijs' te gebruiken in het vervolg van het onderzoek. De kenmerken die niet terug zijn te vinden in de vragenlijst worden in de vorm van vragen toegevoegd.

⁴ Kallenberg, T., B. Koster, J. Onstenk en W. Scheepsmas (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, ThiemeMeulenhoff, Utrecht

Design

De onderzoeksgroep staat nu voor de taak een strategie te bepalen hoe het onderzoek verder uitgevoerd gaat worden. Om de opvattingen van de leerkrachten over 'inclusief onderwijs' te weten te komen, zal gevraagd moeten worden wat die opvattingen zijn. Daarvoor kunnen de leerkrachten geïnterviewd worden of gevraagd worden een vragenlijst in te vullen.

De onderzoeksgroep besluit de vragenlijst over 'inclusief onderwijs' te gebruiken. Deze vragenlijst wordt afgenomen volgens een vaststaand protocol. In overleg met de schoolleiding wordt besloten om de vragenlijst volgens dit protocol af te nemen tijdens de eerstvolgende studiedag van het team. Het protocol houdt in dat de leerkrachten de vragenlijst individueel invullen en dat de leerkrachten in groepjes discussiëren over enkele items. De ingevulde vragenlijsten worden verzameld en geanalyseerd. Tijdens de studiedag wordt in groepen over items van de vragenlijst gediscussieerd. Hiervan worden filmopnames gemaakt die later worden uitgewerkt en geanalyseerd.

De strategie die hier gevolgd wordt, is slechts één van de vele mogelijkheden. In veel gevallen zal een onderzoeksgroep

gebruik kunnen maken van andere bestaande strategieën. Denk bij praktijkgericht onderzoek in opvoedings- of onderwijssettings bijvoorbeeld aan een casestudie, actieonderzoek of ontwerpgericht onderzoek.

Casestudy

Deze methode van onderzoek wordt vaak gebruikt in een complexe situatie of bij een omvangrijk probleem. De onderzoeker doet alleen kennis op die betrekking heeft op het probleem dat opgelost moet worden of de situatie die onderzocht wordt. De opgedane kennis kan niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar soortgelijke problemen of situaties.

Een casestudy is een zo compleet mogelijke beschrijving van een geval in de eigen natuurlijke situatie.⁵ Bijvoorbeeld een complete beschrijving van één kind: thuissituatie, gedrag op school, prestaties, enzovoort. De onderzoeker kan daarbij verschillende onderzoeksmethoden inzetten: bestuderen dossiers, interviews, observaties, en dergelijke.

Het is ook mogelijk dat de casestudy zich richt op een school, kinderdagverblijf of peuterspeelzaal of op een bepaald aspect van deze instellingen. Bijvoorbeeld op het begeleiden van het spel in de onderbouw.

⁵ Swanborn, P.G. (1996). *Case-study's: wat, wanneer en hoe?*, Boom, Amsterdam

Actieonderzoek

Actieonderzoek is gericht op het verbeteren van het eigen handelen van de leerkracht of pedagogisch medewerker. Wie actieonderzoek doet, volgt een onderzoekscyclus die bestaat uit een aantal stappen. Deze cyclus wordt meermalen doorlopen. Iedere stap wordt expliciet gemaakt en onderbouwd met argumenten uit literatuur en praktijk.

De cyclus die doorlopen wordt bij actieonderzoek bestaat uit vijf stappen.

- 1 *Probleemsignalering*
De onderzoeker beschrijft het probleem waar hij mee geconfronteerd wordt.
- 2 *Probleemverkenning*
Wat is er eigenlijk aan de hand? Door middel van bijvoorbeeld reflectie en observatie kan worden vastgesteld wat het probleem is. Door literatuurverkenning kan beter inzicht ontstaan in het probleem en in een eventuele oplossing.
- 3 *Ontwikkeling verbeterplan*
Op basis van de verkenning van het probleem ontwikkelt de onderzoeker een plan om het probleem op te lossen. Naast de verbeteracties staat in dit plan ook de wijze van evalueren beschreven.
- 4 *Uitvoering verbeterplan en evaluatie*
Zorgvuldig worden de verbeteracties in gang gezet en geëvalueerd.
- 5 *Rapportage onderzoek*
De oorspronkelijke vraag naar aanleiding van het probleem komt aan bod. De onderzoeker beschrijft wat de verkenning heeft opgeleverd en welke verbeteracties zijn uitgevoerd. De verbeteracties worden onderbouwd vanuit de literatuur. Daarna wordt de huidige situatie beschreven. De onderzoeker trekt conclusies en geeft aan wat mogelijke verbeteringen kunnen zijn voor zichzelf en eventueel voor anderen.⁶

⁶ Ponte P., (2002), *Onderwijs van eigen makelij, procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*, Nelissen, Soest

Ontwerpgericht onderzoek

Het gaat bij ontwerpgericht onderzoek om het op wetenschappelijk verantwoorde wijze ontwikkelen van kennis voor het ontwerpen van de onderwijsleer- en werkomgeving. De tijdens dit onderzoek verworven kennis moet generaliseerbaar zijn naar andere situaties, scholen, kinderdagverblijven, en dergelijke. Dit stelt hoge eisen aan de manier waarop het onderzoek wordt vormgegeven en gerapporteerd.

De kennis die gegenereerd wordt, is als volgt te omschrijven: 'Als je resultaat Y in situatie Z wilt bereiken, dan moet je zoiets als actie X uitvoeren'.

De cyclus van ontwerpgericht onderzoek bevat veel elementen die lijken op actieonderzoek. Onderstaand een eenvoudige weergave van de cyclus van ontwerpgericht onderzoek aan de hand van de vraag: "Ik wil een observatie-instrument ontwikkelen waarmee ik de rollen van de leerkracht in het spel met de kinderen kan herkennen".

- 1 *Probleemsignalering*
De onderzoeker formuleert een vraag die tot de oplossing van het probleem leidt.
- 2 *Probleemverkenning en vooronderzoek*
De onderzoeker richt zich op de literatuur over het observeren in het geval van bovenstaande vraag. Hoe ziet een goed observatie-instrument

er uit? Aan welke voorwaarden moet het voldoen volgens de literatuur en in de praktijk? Welke kenmerken hebben de rollen van de leerkracht?

Waar moet je rekening mee houden?

3 *Bepaling van succesprincipes en try-outs*

Op grond van de verkenning gaat de onderzoeker op zoek naar principes waarvan hij denkt dat ze het succes van het instrument bepalen. Met behulp van die principes maakt hij verschillende ontwerpen, die hij in een aantal try-outs, in een beperkte setting uittest. De onderzoeker implementeert de oplossing en evalueert de resultaten. Dit kan op verschillende manieren: door interviews met betrokkenen, door observaties, en dergelijke. Met als resultaat ontwerpennis over wat wel en niet goed werkt aan de geteste oplossing en in welke situatie.

4 *Doorontwikkeling ontwerp*

De onderzoeker past het ontwerp aan en test het aangepaste instrument opnieuw. Hij past vervolgens opnieuw het instrument aan. Dit herhaalt zich een aantal keer; waardoor steeds meer zekerheid ontstaat over de toepassingsmogelijkheden en beperkingen van het ontwerp en de voorwaarden voor een succesvolle implementatie.

5 *Implementatie*

De onderzoeker stelt het definitieve observatie-instrument vast en brengt het naar buiten.⁷

Dataverzameling en geloofwaardigheid

De onderzoeker kan op verschillende manieren gegevens verzamelen. We geven als voorbeeld enkele onderzoekstechnieken:

- vragenlijst;
- observatie;
- interview;
- kwalitatieve inhoudsanalyse.

In de literatuur zijn veel meer voorbeelden te vinden van manieren om gegevens te verzamelen. Vaak wordt binnen één onderzoek gebruikgemaakt van meerdere technieken.

Vragenlijst

Het managementteam wil graag weten wat de mening van de leerkrachten is over de mate waarin er op school 'onderwijs op maat' wordt gegeven.

Bovenstaande vraag kan op verschillende manieren worden benaderd. Leerkrachten kunnen geïnterviewd worden, maar dat kan erg tijdrovend zijn. Het kan handig zijn om iedere leerkracht te vragen een vragenlijst in te vullen. Een voorbeeld van een item in de vragenlijst:

Kruis het vakje aan om uw mening aan te geven:
C 1.2 Lessen stimuleren de participatie van alle leerlingen

Heb meer informatie nodig	
Niet mee eens	
Soms mee eens/ soms niet mee eens	
Mee eens	

Als de groep te groot is om iedereen een vragenlijst in te laten vullen (bijvoorbeeld als het gaat om alle ouders in Nederland), kan een steekproef worden getrokken. Deze steekproef moet voldoen aan een aantal eisen.

Bij het zoeken naar een geschikte vragenlijst is het vooral van belang dat de onderzoeker goed nadenkt over wat hij precies te weten wil komen. Een vragenlijst heeft ook enkele valkuilen waar de onderzoeker op bedacht moet zijn. Het is geen eenvoudige taak om als onderzoeker zelf een vragenlijst te ontwerpen, omdat het formuleren van goede vragen geen kleinigheid is. Het kost veel tijd om een goede vraag te ontwerpen die het antwoord oplevert dat de onderzoeker wil hebben. Bovendien kan een woord voor degene die de vragenlijst invult een heel andere betekenis hebben, dan de betekenis die de onderzoeker eraan hecht. Daarnaast kan het moeilijk zijn om iedere vorm van suggestie uit de vragen te weren. Vragenlijsten die zijn ontworpen, moeten daarom ook getest worden.

Vaak is het aan te raden om - als dat mogelijk is - een vragenlijst te gebruiken die al gestandaardiseerd is. Dat wil zeggen: vele malen getest en aangepast op een wetenschappelijk verantwoorde manier. De onderzoeksgroep uit het voorbeeld in hoofdstuk 1 heeft hier voor gekozen.

Hoe vragenlijsten ontworpen kunnen worden en hoe een steekproef getrokken kan worden, wordt beschreven in de vakliteratuur.

Observatie

Op een ontwikkelingsgerichte basisschool wordt onderzocht hoe de leerkracht een goed ontwikkelingsgericht gesprek kan voeren met de kinderen. Eén van de leerkrachten die zo'n ontwikkelingsgericht gesprek voert, wordt geobserveerd. De ik-tekening die ieder kind maakt, is uitgangspunt voor een ontwikkelingsgericht gesprek tussen leerkracht en leerling. De leerkracht krijgt door de tekening en het gesprek een goed beeld van het zelfbeeld van het kind. Het ontwikkelingsgerichte gesprek is erop gericht het kind te helpen bij het ontwikkelen van een positief realistisch zelfbeeld. Het gesprek wordt gefilmd. Aan de hand van een vooraf opgestelde kijkwijzer wordt de leerkracht geobserveerd. De kijkwijzer is ontworpen vanuit de literatuur over observeren, gesprekken voeren met kinderen, en analyseren van kindertekeningen.

In deze situatie is observeren een bij uitstek geschikte onderzoekstechniek omdat op deze manier informatie ingewonnen kan worden over het

⁷ Kallenberg, T., B. Koster, J. Onstenk en W. Scheepsmma (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, ThiemeMeulenhoff, Utrecht

gedrag van een kind of een groep kinderen. Ook leerkrachten of pedagogisch medewerkers kunnen worden geobserveerd.

Observeren in het kader van onderzoek is aan meer regels gebonden dan observeren in de gebruikelijke betekenis in het onderwijs of de opvang. Observeren in het kader van onderzoek doet de onderzoeker met de bedoeling om conclusies te trekken. De onderzoeker luistert en kijkt vanuit de vraagstelling van het onderzoek. Alleen waarnemingen die passen binnen het onderzoekskader worden meegenomen. Andere opvallende zaken blijven buiten beschouwing bij het onderzoek. Wat natuurlijk niet wegneemt dat de onderzoeker deze wel mee kan nemen in de gewone dagelijkse praktijk.

Een observatie vereist een goede voorbereiding, de onderzoeksvraag is daarbij leidend. Over het algemeen is er sprake van een observatie-instrument. Dit kan een kijkwijzer of een observatielijst zijn, of een (vanuit de literatuur ontwikkeld) observatiekader zijn.

Vaak wordt voor een observatie gebruikgemaakt van een camera. De onderzoeker kan een opname laten maken van een kind, van een groep kinderen of van zichzelf in een bepaalde situatie. Daarna bekijkt en analyseert de onderzoeker de opname. Soms is er een collega die een opname maakt, waarna de onderzoeker en de collega samen de beelden bekijken en analyseren.

Interview

Het team van het kindcentrum werkt volgens een opvoedingsvisie. Het blijkt voor veel nieuwe medewerkers een hele uitdaging om goed volgens de visie te werken. Over het algemeen hebben ze er in het begin echt moeite mee. Enkele medewerkers hebben dit probleem gesignaleerd en willen achterhalen hoe het komt dat nieuwe medewerkers het moeilijk vinden om vanuit de visie van het kindcentrum te werken.

In deze situatie is het bevragen van de nieuwe medewerkers op hun ervaringen door middel van een interview een logische stap. Op die manier kan de onderzoeker doorvragen op ervaringen om een eventueel achterliggend probleem boven tafel te brengen of een patroon te ontdekken in het leerproces dat nieuwe medewerkers doormaken.

Een interview kan heel gestructureerd zijn, aan de hand van een vragenlijst. Een interview kan ook heel open zijn. De interviewer heeft dan alleen een aantal onderwerpen vastgesteld aan de hand waarvan hij zijn vragen stelt. Er is ook een tussenvorm waarbij er wel enkele vragen zijn geformuleerd, maar waarbij de interviewer open blijft staan voor onverwachte wendingen in het gesprek.

Voorafgaand aan het interview stelt de onderzoeker het gesprekskader vast. Welke vragen, voortkomend uit de probleemstelling, wil hij beantwoord zien? De onderzoeker zal moeten zoeken naar de juiste vraagstelling. Een vraag als "Hoe komt het dat het zo lang duurt voordat je dit geleerd hebt?" is suggestief en confronterend. Mogelijk slaat de geïnterviewde dicht of geeft nauwelijks antwoord meer.

De interviewer heeft een topicklok waarop enkele thema's waar hij vragen over wil stellen, zijn aangegeven. De klok ligt voor de interviewer en de geïnterviewde duidelijk zichtbaar op tafel. De klok staat op timemanagement. De volgende vragen hebben dus betrekking op het thema 'timemanagement'. De interviewer: "Ik wil nu graag even met je praten over timemanagement. Wat waren je ervaringen hiermee in de eerste weken nadat je hier begonnen was met werken?"

Interviewen is niet eenvoudig. Het vraagt een goede beheersing van algemene gesprekstechnieken, zoals doorvragen, samenvatten, enzovoort. Maar ook een scherp inzicht in de juiste techniek op het juiste moment is een vereiste. Een suggestieve vraag kan het antwoord beïnvloeden. De rol van de onderzoeker is dermate groot dat het de loop van het onderzoek kan beïnvloeden. Over de techniek van het interviewen is veel goede en bruikbare literatuur verschenen. Het verdient aanbeveling voor de onderzoeker om hier kennis van te nemen.

Kwalitatieve inhoudsanalyse

Een Pabo-student doet binnen een school onderzoek naar enkele gebruikte rekenmethoden. Ze wil graag te weten komen hoe het onderwerp 'automatiseren van de sommen tot 10' in de methoden wordt uitgewerkt. Op welke manier leren kinderen de sommen automatiseren? Wat is hierover al onderzocht en beschreven in wetenschappelijke literatuur? In de literatuur vindt zij belangrijke voorwaarden waaraan het onderwijs aan kinderen moet voldoen, willen de kinderen in staat zijn om te leren automatiseren. Vanuit die voorwaarden wordt een criterialijst opgesteld. Op deze lijst staan belangrijke criteria waaraan een methode moet voldoen om kinderen te leren automatiseren van sommen. De rekenmethode wordt beoordeeld op de aanwezigheid van deze criteria.

Kwalitatieve inhoudsanalyse is een goede manier om (onderwijs)methoden te vergelijken. De onderzoeker gaat op een systematische manier na op welke manier thema's, onderwerpen, en dergelijke, aan de orde komen binnen de methoden. De essentie is dat de onderzoeker niet zomaar iets doet, maar vooraf bepaalt op welke manier de gegevens worden verzameld en vergeleken. In de hiernaast beschreven situatie heeft de student - in samenspraak met de leerkrachten - vastgesteld dat ze gaat kijken naar 'het automatiseren van de sommen tot 10'. Voor dat doel heeft ze eerst vanuit de literatuur een set eisen ontwikkeld. Aan deze eisen moet voldaan worden, willen kinderen leren automatiseren. De gebruikte rekenmethoden worden nu beoordeeld op het feit in hoeverre zij voldoen aan de gestelde eisen.

Bij de aanschaf van nieuwe methoden op het gebied van bijvoorbeeld taal of rekenen, kan kwalitatieve inhoudsanalyse een grote rol spelen. De school kan een eigen eisenet ontwikkelen vanuit de literatuur, maar ook vanuit de wensen van leerkrachten en de visie van de school. Ook andere toepassingen van kwalitatieve inhoudsanalyse zijn denkbaar:

Betrouwbaarheid en validiteit

Een onderzoek is betrouwbaar wanneer het dezelfde resultaten oplevert als het op precies dezelfde manier wordt herhaald. Dit is echter lastig in een onderwijssituatie. De situatie verandert immers

voortdurend en de kans dat een onderzoek precies dezelfde resultaten zal opleveren, zal niet groot zijn. Daarom wordt ook wel het begrip 'virtuele betrouwbaarheid' gehanteerd: een onderzoek zou in principe precies zo kunnen worden herhaald met dezelfde methoden en technieken als de werkelijkheid zelf niet veranderd was. Dit betekent dat de onderzoeker zijn onderzoek zo transparant mogelijk moet maken.⁸

Bij kwalitatief onderzoek is een onderzoek valide als de argumenten die zijn verzameld en de redenering die tot de onderzoeksconclusies heeft geleid, met elkaar kloppen. Het onderzoek moet aan het gestelde doel beantwoorden. Het moet duidelijk zijn wat de onderzoeksvraag is, en hoe de onderzoeker daar antwoord op heeft gevonden. De manier waarop onderzocht is, moet passen bij de onderzoeksvraag. Dat betekent dat een onderzoeker recht doet aan het 'object van onderzoek'. Een onderzoeker gaat zo eerlijk mogelijk te werk: hij doet recht aan de opvattingen van de deelnemers aan het onderzoek en hij zorgt dat alle aspecten van het object van onderzoek aan de orde komen.

In kwantitatief onderzoek betekent het daarnaast ook dat de resultaten van het onderzoek te generaliseren zijn naar een grotere groep dan alleen de onderzochte.⁹

Ook de gebruikte instrumenten moeten betrouwbaar en valide zijn. Dat betekent dat ze steeds hetzelfde resultaat moeten opleveren. Ze moeten meten wat je wilt weten.

Door middel van triangulatie kan de onderzoeker de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek verhogen. Triangulatie betekent dat in het onderzoek verschillende invalshoeken of benaderingen worden gebruikt. Bijvoorbeeld, de onderzoeker interviewt en observeert ook tijdens het onderzoek. Het kan ook zijn (bijvoorbeeld tijdens een casestudy) dat de onderzoeker het kind, de ouders en de leerkracht interviewt, het kind observeert en documenten over dit kind analyseert. Op deze manier wordt een zo compleet mogelijk beeld van de werkelijkheid gegeven, zodat gegevens kunnen worden gecontroleerd.

Data-analyse en interpretatie

In ieder onderzoek kan sprake zijn van verschillende soorten gegevens. Er kan bijvoorbeeld onderscheid gemaakt worden tussen kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. Met kwantitatieve gegevens bedoelen we alle gegevens die cijfermatig verwerkt worden, zoals de gegevens uit een enquête, een poll of een observatielijst. Onder kwalitatieve gegevens verstaan we gegevens die worden weergegeven in woorden, zoals de gegevens uit een interview of een open observatie. Voor de onderzoeker is het onderscheid van belang. Iedere soort gegevens vraagt een eigen manier van verwerken en analyseren.

Nu alle gegevens zijn verzameld, gaat de onderzoeker aan de slag om de gegevens te verwerken en te analyseren. Ook in deze fase is zorgvuldigheid geboden; de analyse bepaalt voor een groot deel de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Vragenlijsten

De verwerking van vragenlijsten waarin gesloten vragen zijn gebruikt, gebeurt op een kwantitatieve manier. Over het algemeen zal een programma als SPSS gebruikt worden dat het gebruik van statistiek vereenvoudigt. De invoering van de gegevens is, afhankelijk van de samenstelling en lengte van de vragenlijst, meer of minder arbeidsintensief. Nadat alle gegevens zijn ingevoerd, worden de nodige statistische berekeningen gedaan. Aan de hand van deze berekeningen worden conclusies getrokken. Vragenlijsten waarin open vragen zijn gebruikt, worden verwerkt zoals hieronder staat beschreven bij 'Observatie' en 'Interview'.

Observatie

Observaties waarbij gebruik is gemaakt van observatielijsten met kwantitatieve gegevens (turven, tellen, en dergelijke) worden op een kwantitatieve manier verwerkt, zoals bij vragenlijsten met gesloten vragen. Kwalitatieve, open observaties worden in het kader van een onderzoek volledig uitgeschreven. De onderzoeker kan ook de keuze maken om vooraf relevante passages in de opname te selecteren en alleen deze passages uit te werken. Het uitschrijven is erg arbeidsintensief werk, maar we benadrukken het belang om een goede analyse te kunnen doen. De uitgeschreven observatie wordt geanalyseerd op relevante passages, meestal aan de hand van codes. De codes worden enerzijds vooraf bedacht, maar soms ook later toegevoegd.

Een handig hulpmiddel hierbij is bijvoorbeeld het programma Atlass.ti. De codes kunnen woorden zijn of samentrekkingen van woorden of begrippen.

De observatie van de leerkracht die met de kinderen meespeelt in de 'frietkraam' in de klas wordt volledig uitgeschreven. Daarna wordt de relevante tekst geselecteerd. Nu worden de rollen van de leerkracht als thema gebruikt. Bij elk relevant stukje tekst over een bepaalde rol, wordt deze rol in de kantlijn vermeldt, bijvoorbeeld 'spelleider'. Nadat dit is gebeurd, wordt een label toegevoegd met een kenmerk van deze rol, bijvoorbeeld 'communicatie' en 'in derde persoon meervoud'. De bijbehorende code is 'SL-com-3m'.

Interview

Na het interview wordt de tekst letterlijk uitgetypt, vervolgens wordt de relevante tekst geselecteerd. De tekst wordt geanalyseerd, hierbij kunnen programma's gebruikt worden als Atlass.ti. De onderzoeker zoekt kenmerkende thema's die worden meegenomen in de codering. Vervolgens worden sleutelbegrippen aan stukken tekst gehangen. Aan de hand van de thema's en de sleutelbegrippen worden de codes samengesteld. Het hele interview wordt op deze manier gecodeerd.

⁸ Maso, I. en A. Smaling (2004), Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie, Boom, Amsterdam

⁹ Maso, I. en A. Smaling (2004), Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie, Boom, Amsterdam

De volgende stap is dat de onderzoeker door middel van de codes probeert een patroon te ontdekken. Soms worden een of meerdere matrices samengesteld waarin de codes ondergebracht worden.

Rapportage

Een onderzoek is pas af als er over gerapporteerd is. Dit kan een uitgebreide schriftelijke rapportage zijn of een eenvoudige rapportage zoals een presentatie aan het team. Een rapportage heeft twee doelen. Een doel van praktijkgericht onderzoek is kennisverspreiding. Een ander doel is dat gecontroleerd kan worden of het een goed onderzoek is geweest.

In de onderzoeksrapportage beschrijft de onderzoeker de probleemstelling en de vraagstelling. Daarnaast wordt zo volledig en duidelijk mogelijk inzicht gegeven in de gevolgde strategie; alle fasen uit het onderzoek worden helder beschreven. Het moet voor de lezer helder zijn wat de onderzoeker voor ogen stond, wat er is gedaan en waarom dat zo is gebeurd. Natuurlijk geeft de onderzoeker ook de conclusies en eventueel aanbevelingen voor de praktijk.

Het schrijven van een onderzoeksrapportage is geen eenvoudige zaak, maar biedt wel voordelen. Juist door het soms moeizame proces van schrijven en schrappen, formuleren en herformuleren, leert de onderzoeker het meest. Om in de rapportage geen belangrijke zaken te vergeten, zijn er in de literatuur allerlei formats te vinden. Het is niet noodzakelijk om deze te gebruiken, maar het kan wel handig zijn voor de beginnende onderzoeker.

Een andere manier om over het onderzoek te rapporteren is bijvoorbeeld het schrijven van een artikel in een tijdschrift. Maar ook het houden van een workshop voor collega's om de opgedane kennis te delen is mogelijk. Daarnaast kan gedacht worden aan het houden van een presentatie voor verschillende teams van scholen, zodat de kennis verspreid kan worden. Als een onderzoek langere tijd duurt, kan het goed zijn om tussentijds een presentatie te houden waarin de tussentijdse resultaten kenbaar gemaakt worden. Dit heeft niet alleen als voordeel dat de aanwezigen weten dat er een onderzoek loopt en wat daarin speelt. Ook kan de onderzoeker mogelijk door vragen of opmerkingen van deze aanwezigen op nieuwe ideeën of aandachtspunten komen die hij bij het verdere onderzoek kan meenemen.

6 HET VERVOLG OP ONDERZOEK

Dit is het eerste onderzoek dat niet op de plank is blijven liggen, maar waar we echt iets mee doen.¹⁰

De onderzoeker heeft niet voor niets zoveel tijd en energie in het onderzoek gestopt. Nu is het de taak van de onderzoeker, maar ook het team waar hij deel van uitmaakt, om te zorgen dat de resultaten ook een plaats krijgen in de situatie waarvoor het onderzoek is opgestart.

Om onderzoeksresultaten te gebruiken in de dagelijkse praktijk is het van belang dat zoveel mogelijk mensen kennismaken van de resultaten. Het presenteren van het onderzoek en de resultaten voor zowel het eigen team als voor anderen is een goede manier. Zodat iedereen die dat wil de opbrengsten van het onderzoek kan gebruiken om de eigen dagelijkse praktijk te verbeteren.

In deze uitgave hebben we zichtbaar gemaakt hoe het doen van onderzoek binnen de academische basisschool vormgegeven kan worden. Onderzoek staat binnen de academische basisschool ten dienste van het kind. Zodat de leerkracht of pedagogisch medewerker het onderwijs of de opvoeding op de juiste maat snijdt voor het individuele kind.

De rollen die de leerkracht in kan nemen in het spel met de kinderen, zijn herkenbaar gemaakt voor alle collega's. De collega's worden nu in staat gesteld om actieonderzoek te doen om, met behulp van de resultaten van het eerste onderzoek, te leren bewust gebruik te maken van de rollen en daardoor de kwaliteit van het spel van de kinderen te verhogen.

Het team van de basisschool dat onderzocht heeft in hoeverre de condities voor collectief leren al aanwezig zijn op de werkvloer, heeft op grond van het onderzoek inmiddels een aantal aanpassingen gedaan. Zo wordt voortaan niet alleen tijdens het werk feedback gegeven aan collega's, ook worden regelmatig coachingsgesprekken gehouden nadat de kinderen naar huis zijn. Verder zijn de onderlinge verwachtingen helder gemaakt en naar elkaar uitgesproken. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat nieuwe medewerkers beter voorbereid aan het werk beginnen.

Het managementteam van de basisschool dat verder wil met het ontwikkelen van een onderwijspraktijk die uitgaat van verschillen tussen leerlingen, heeft voor de komende jaren het beleid aangepast. Met onder meer een nieuw na- en bijscholingsbeleid en er wordt nagedacht over het vormgeven aan Educatief Partnerschap.

¹⁰ Uitspraak Miriam Spijkers, basisschool 't Schrijverke

Gebruikte literatuur

- Baarda, D., M. de Goede en J. Teunissen (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen.
- Bekke, L., M. van de Heuvel en P. Oostrom (2008). *Collectief leren op de werkvloer*, Basisschool Wittering.nl, Signum, 's-Hertogenbosch.
- Bolton, G. (2005). *Reflective Practice, Writing and Professional Development*, 5th edition, Sage Publications, London.
- Brouwer, S., F. van Schijndel, M. Spijkers, W. van de Wiel en A. Willemen (2008). *De rollen van de leerkracht in het spel*, Basisschool 't Schrijverke, Signum, 's-Hertogenbosch.
- Cohen, L., L. Manion en K. Morrison (2003). *Research methods in education*, 5th edition, RoutledgeFalmer, London.
- Denzin, N. en Y. Lincoln (2003). *The landscape of qualitative research, Theories and issues*, Sage Publications, London.
- Diekstra, R. F. W. (2003). *De grondwet van de opvoeding*, Karakter, Uithoorn.
- Elliot, J. (1991). *Action research for educational change, developing teachers and teaching*, Open University Press, Buckingham.
- Evers, A., N. van Geene, S. Kivit en C. Koning (2008). *Onderzoek naar adaptief onderwijs*, Basisschool Het Palet, Signum, 's-Hertogenbosch.
- Haan, D. de & J. Schut (2006). *Kennis door spel: co- constructie van leidster en kinderen*, Paper voor de Onderwijs Research Dagen, 10-12 mei 2006, Amsterdam
- Kallenberg, T., B. Koster, J. Onstenk en W. Scheepsma (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, ThiemeMeulenhoff, Utrecht.
- Kuipers, M. (2008). *Pas op je tellen*, School Ontwikkel Project, Pabo 's-Hertogenbosch.
- Maso, I. en A. Smaling (2004). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Boom, Amsterdam.
- Miles, M. B. en A. M. Huberman (1994). *Qualitative Data Analyses, an Expanded Sourcebook*, 2nd Edition, Sage publications, London.

- Nevárez - La Torre, A. A., (1999). *Developing Voice: Teacher Research in Bilingual Classrooms*, *Bilingual Research Journal*, vol. nr. 23 (4).
- Pollard, A. et al, (2005). *Reflective Teaching, Evidence-Based Professional Practice*, 2nd edition, Continuum, London.
- Ponte, P. (2002). *Onderwijs van eigen makelij, procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*, Nelissen, Soest.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner, How professionals think in action*, Basis Books.
- Swanborn, P. G. (1996). *Case-study's: wat, wanneer en hoe?*, Boom, Amsterdam.
- Verbiest, E. (2004). *Samen wijs, bouwstenen voor professionele leergemeenschappen in scholen*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn.

Aanbevolen literatuur

- Baarda, D., M. de Goede en J. Teunissen (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen.
- Baarda, D., M. de Goede en A. van der Meer - Middelburg (2007). *Basisboek interviewen: handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*, Noordhoff Uitgevers, Groningen.
- Baarda, D., M. de Goede en M. Kalmijn (2007). *Basisboek enquêteren: handleiding voor het maken van een vragenlijst, en het voorbereiden en afnemen van enquêtes*, Noordhoff Uitgevers, Groningen.
- Janson, D. en D. Memelink (2005). *Observeren kun je leren*, HB uitgevers, Baarn.
- Kallenberg, T., B. Koster, J. Onstenk en W. Scheepsma (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, ThiemeMeulenhoff, Utrecht.
- Ponte, P. (2002). *Onderwijs van eigen makelij, procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*, Nelissen, Soest.
- Swanborn, P. G. (1996). *Case-study's: wat, wanneer en hoe?*, Boom, Amsterdam.

De dieptepilot academische basisschool Signum ziet praktijkgericht onderzoek als een belangrijke bijdrage aan de kennisontwikkeling binnen en buiten de scholen van Signum.

Deze dieptepilot is mede tot stand gekomen met behulp van de subsidieregeling ‘Dieptepilot voor de opleidingsschool en academische school’ vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Stichting Signum heeft de dieptepilot uitgevoerd in de periode 2006-2008. In deze periode was een aantal mensen betrokken bij het faciliteren van onderzoek op de basisschool:

- 🕒 Stichting Signum: Piet Derikx
- 🕒 Basisschool Wittering.nl: Ton van Rijn, team Wittering.nl
- 🕒 Basisschool 't Schrijverke: Miriam Spijkers, team 't Schrijverke
- 🕒 Basisschool Het Palet: Hans Asbreuk, Noud Wonders, team Het Palet
- 🕒 Fontys Pabo 's-Hertogenbosch: Margreet Verbunt, Els van de Pol, Eric Verbiest, Rianne van Kemenade (auteur)
- 🕒 KPC Groep: Ingrid Veeke, Jeanet Visser (eindredactie)

Echter zonder de mensen die daadwerkelijk het onderzoek gedaan hebben, zou er geen onderzoek geweest zijn:

- 🕒 Basisschool 't Schrijverke: Miriam Spijkers, Jessie Mulder, Nicole van de Meer, Sandra van de Pas, Kim van Dommelen, Fieke Schröder, Melinda Jaddoe-Lokai, Wilma van de Wiel, Frouke van Schijndel, Steffie Brouwer, Anne Willemen
- 🕒 Basisschool Wittering.nl: Marion Nelissen, Marianne Rongen, Marita van den Heuvel, Saskia Lambrechts, Els de Rouw, Lieke Bekke, Pauline Oostroms
- 🕒 Basisschool Het Palet: Noëlle van Geenen, Sjoerd Kivit, Anke Evers, Corina Koning

Wil je na het lezen van deze brochure meer weten over de academische basisschool, kijk dan op het Signumplein (www.signumplein.nl) of neem contact op met je directeur. Wil je meer weten over het doen van onderzoek dan kun je contact opnemen met Rianne van Kemenade (r.vankemenade@fontys.nl).

